

нормальне існуванні і розвиток шляхом вчинення певних дій чи утримання від них;

- можливості, що мають природний характер та належать людині від народження;

- можливості, що не залежать від території чи належності індивіда до громадянства держави;

- можливості, що залежать від соціально-економічного рівня розвитку суспільства;

- можливості, що гарантуються державою з моменту їх правового закріплення.

При цьому наголосимо, що необхідно розрізняти поняття права людини та права громадянина. Права людини є природними можливостями індивіда, що забезпечують необхідні умови його життя, людську гідність та свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя. Права громадянина є сукупністю можливостей, які закріплені в нормативно-правових актах та визначають міру свободи суб'єкта, що має постійний політико-правовий зв'язок з певною державою. Відмінності прав людини та громадянина ми можемо визначити схематично.

Права та свободи індивіда є його соціальними можливостями, що детермінуються економічними та культурними умовами суспільства та законодавчо закріплюються державою. У правах та свободах:

- відображається міра свободи, що об'єктивно визначається станом розвитку суспільства;

- забезпечується самовизначення особи;

- встановлюються умови реального користування соціальними благами у різноманітних сферах особистого, політичного, економічного, соціального та культурного життя;

- визначаються можливості захисту та відновлення прав та свобод, що порушені будь-яким із суб'єктів суспільних відносин.

Права людини є засобом відображення не потенціальних, а реальних можливостей індивіда, закріплених у законодавчих актах держави. Це вказує на суб'єктивний характер цих прав.

*Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Принципи мають важливе значення для формування певної галузі права, а

також реалізації її норм. Міжнародне кримінальне право містить як загальновизнані принципи, так і принципи та норми, які закріплені в конкретних міжнародних угодах [1, с. 17].

До загальновизнаних відносяться принципи Статуту та вироку Нюрнберзького трибуналу, що мають імперативний характер. Це підтвердила в грудні 1946 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, доручивши Комісії міжнародного права взяти їх за основу при формуванні принципів міжнародного кримінального права. Одночасно Комісія мала розробити проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства.

У 1950 р. Комісія міжнародного права представила Генеральній Асамблеї ООН «Принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу, що знайшли відображення у рішенні цього трибуналу» [2, с. 111 – 112].

По-перше, серед зазначених принципів потрібно виділити заборону агресивної війни. Цей принцип можна вивести із положення про заборону застосування сили і погрози силою, а також із Визначення агресії, прийнятого Генеральною Асамблеєю у 1974 р.

Згідно з Визначенням агресії застосування збройної сили державою є свідченням акту агресії. Стаття 3 документа перераховує дії, які можна вважати такими, що розвивають принцип заборони агресивної війни і захоплення території в ході агресії. Серед таких дій виділяють:

- вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи інша воєнна окупація, навіть тимчасового характеру, є результатом такого вторгнення або нападу, чи будь-яка анексія території іншої держави або її частини;
- бомбардування збройними силами однієї держави території іншої чи застосування будь-якої зброї держави проти території іншої;
- блокада портів або берегів однієї держави збройними силами іншої;
- напад озброєними державами на сухопутні морські або повітряні сили чи морські і повітряні флоти іншої держави;
- застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої за домовленістю, на порушення умов, передбачених в угоді, чи будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди;
- дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана в розпорядження іншої держави, використовувалася цією державою для вчинення акта агресії проти третьої держави;
- заслання державою або від її імені озброєних банд, груп і регулярних сил або політиків, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять дуже серйозний характер і рівнозначні перерахованим вище актам.

По-друге, важливим є принцип невідворотності покарання за вчинення будь-якої дії, яка згідно з міжнародним правом вважається злочином.

Серед інших загальновизнаних принципів можна виділити такі:

- якщо держава не встановлює покарання за дію, яка міжнародним правом

віднесена до категорії злочинів проти миру та людства, то це не є обставиною, що звільняє винну особу від міжнародної кримінальної відповідальності;

- службове становище особи, яка вчинила міжнародний злочин, не звільняє її від особистої відповідальності. Більше того, службове становище очільника держави або відповідального чиновника передбачає підвищену кримінальну відповідальність у випадку вчинення дії, забороненої міжнародним кримінальним правом;

- виконання особою злочинного наказу свого уряду або начальника не звільняє цю особу від відповідальності, якщо свідомий вибір був фактично можливим;

- кожна особа, яка обвинувачується у міжнародному злочині або злочині міжнародного характеру, має право на справедливий розгляд справи в суді;

- незастосування строків давності до осіб, які вчинили воєнний злочин чи злочин проти людства. Це встановлено Конвенцією від 26 листопада 1968 р.

Крім розглянутих, міжнародно-правовими документами проголошені деякі принципи здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях. Так, Загальною декларацією прав людини 1948 р. закріплені принципи презумпції невинуватості, здійснення правосуддя тільки судом, гласності судового розгляду, рівності осіб перед законом і судом, заборони пропаганди війни, рабства, тортур або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження і покарання.

Ці та деякі інші принципи міжнародного кримінального права передбачені також Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. У них сформульовано широкий комплекс норм із забезпечення і захисту прав людини та основних свобод, що ґрунтуються на положеннях Загальної декларації прав людини, а також закріплені конкретні міжнародно-правові зобов'язання держав з додержання і втілення в життя таких норм.

У подальшому, розглянуті принципи отримали свій розвиток у нормах Додаткового протоколу I 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. Зокрема у ст. 75 встановлено заборону під загрозою кримінального покарання представників цивільних чи воєнних органів застосовувати насильство щодо життя, здоров'я, фізичного чи психічного стану осіб за дії, пов'язані зі збройними конфліктами (вбивства, тортури, тілесні покарання і каліцтва, захоплення заручників тощо).

У 1973 р. спеціальною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН були прийняті Принципи міжнародної співпраці щодо виявлення, арешту, видачі і покарання осіб, винних у воєнних злочинах і злочинах проти людства.

Важливим кроком вперед стало закріплення принципів міжнародного кримінального права у Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Розглянемо деякі із них.

Згідно із принципом, що закріплений у ст. 22 Статуту, особа не підлягає кримінальній відповідальності за цим документом, якщо відповідне діяння в момент його вчинення не утворює злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду.

Наступний принцип вказує, якщо особа визнана Судом винною, то вона

може бути покарана лише згідно з положеннями Статуту Міжнародного кримінального суду.

В Статуті закріплений також принцип відсутності зворотної сили закону. Але у випадку внесення законодавчих змін застосуванню підлягає закон більш сприятливий для особи, яка знаходиться під слідством, щодо якої проводиться судовий розгляд або яка визнана винною.

Принцип індивідуальної кримінальної відповідальності акцентує увагу, що Суд наділений юрисдикцією лише щодо фізичних осіб. При цьому звертається увага на форми співучасті у злочинах, видах співучасників, а також звільнення від кримінальної відповідальності в результаті добровільної відмови від доведення злочину до кінця.

Крім того, Суд не наділений юрисдикцією щодо осіб, які не досягли на момент вчинення злочину 18-річного віку.

Статут Міжнародного кримінального суду застосовується до всіх осіб без виключення, не зважаючи на службове становище. Зокрема, очільник держави чи уряду, член уряду чи парламенту, вибраний представник чи службова особа уряду згідно з Статутом не звільняються від кримінальної відповідальності та не мають права на більш м'який вирок.

Стаття 29 підтверджує принцип незастосування строків давності до злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду.

Принцип «Суб'єктивна сторона» вказує, що особа підлягає кримінальній відповідальності, якщо вчиняє злочин умисно і свідомо.

Наступний принцип «Підстави для звільнення від кримінальної відповідальності» містить вказівку на випадки, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності за вчинений злочин, якщо:

- особа страждає психічним захворюванням чи розладом, яке позбавляє її можливості усвідомлювати протиправність чи характер своєї поведінки або співставляти свої дії з вимогами закону, якщо тільки особа не піддавалася добровільно інтоксикації за обставин, коли знала, що в результаті цього нею може бути вчинено діяння, яке підпадає під юрисдикцію Суду;

- ця особа діяла з метою захисту себе чи іншої особи, або, у випадку воєнних злочинів, майна, яке є особливо важливим для виживання цієї або іншої особи, або майна, що є особливо важливим для виконання завдань воєнного характеру, від неминучого і протиправного застосування сили способом, співрозмірним ступеню небезпеки, яка загрожує цій або іншій особі або майну. Та обставина, що особа брала участь в операції із захисту, що проводилася силами, не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності;

- діяння, яке можливо є злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду, є вимушеною відповідною реакцією на загрозу неминучої смерті або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або продовження заподіяння таких ушкоджень цій або іншій особі, і ця особа застосовує необхідні і розумні заходи для усунення цієї загрози, за умови, що ця особа не має наміру спричинити більшу шкоду, ніж відвернута.

Принцип «Помилка в факті або помилка в праві» визначає, що помилка в

факті є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, якщо вона виключає необхідну суб'єктивну сторону даного злочину. Помилка в праві зводиться до того, чи є певна поведінка злочинною, не є підставою для звільнення від відповідальності.

І, нарешті, принцип «Накази начальника і вказівка закону» визначає той факт, якщо злочин вчинено за наказом уряду або начальника, то особа не звільняється від кримінальної відповідальності, за винятком, коли особа була юридично зобов'язана виконувати накази даного уряду або начальника; ця особа не знала, що наказ був незаконним; і наказ не був явно незаконним.

Отже, розглянуті міжнародно-правові документи значно розширюють, конкретизують і систематизують принципи міжнародного кримінального права, які вперше були сформульовані і визнані статутом Нюрнберзького трибуналу. Незважаючи на певні недоліки, сучасне міжнародне кримінальне право являє собою систему принципів, які мають дотримуватися як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це значно сприятиме протидії злочинності, яка в умовах глобалізації активізувалася, набула нових форм і заподіює серйозну шкоду суспільству.

Список використаних джерел

1. Международное уголовное право : учеб. пособ. / Под общей ред. В. Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Наука, 1999. 264 с.
2. Степаненко В. И. Влияние международных договоров на содержание и сферу действия советского уголовного права. Свердловск, 1982. 242 с.

***Кашиперський Роман Вікторович,**
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Як визначено у ч. 2, 3 ст. 83 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1] позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви. Водночас, відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.

Проте належні докази не завжди є у осіб, на яких покладено обов'язок щодо доказування певних обставин у справі. Вони інколи перебувають у їхніх процесуальних противників чи інших осіб, які не є учасниками процесу. У таких випадках подання доказів, якщо не вжити необхідних заходів, може згодом стати ускладненим або неможливим, оскільки вони можуть зникнути або їх можуть пошкодити. З метою захисту інтересів сторін та інших осіб, які